

Stop! Politie

Frank Bovenkerk
Marjolein Odekerken

2 mei 2010

1. Inleiding

Vanaf 2010 wordt jaarlijks op initiatief van de Stichting Persvrijheidsfonds de Nationale Persvrijheidsmonitor uitgegeven. Aanleiding zijn een reeks gevallen van beknutting van de journalistieke privileges en de constatering dat de rechtspraak op dit punt in Nederland achterblijft bij de ontwikkelingen in Europa. Het is niet duidelijk in hoeverre het hier gaat om op zichzelf staande incidenten of veeleer om een algemeen en systematisch optredend probleem. Voor de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) is het aanleiding om ons als criminologische onderzoekers gelieerd aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht, te vragen onderzoek te doen naar de aard en omvang van de beperking van de persvrijheid door de overheid. Dit vormt een voortzetting van het onderzoek dat wij vorig jaar voor de NVJ deden naar het hinderen van de uitoefening van het journalistieke beroep door buurtbewoners die zich vooral tegen het opnemen van televisiereportages verzetten¹. Nu gaat het om het hinderen door dienaren van de overheid en private ordebewaarders. Dat is op zichzelf een veel te omvangrijk en divers onderwerp (het varieert van het gijzelen van journalisten die hun bron beschermen door het O.M. tot de barse uitval van een straatagent die een cameraman uit de buurt weg wil hebben) en wij hebben ervoor gekozen dit eerste onderzoek te laten gaan over de meest zichtbare en ongecompliceerde vorm van hinderen door de politie en private beveiligers in de openbare ruimte. Hierbij betrekken we ook het verstrekken van politieke informatie aan de pers over hun optreden.

Dat zich problemen in de communicatie tussen politie en pers kunnen voordoen is alleszins te begrijpen. Het is de taak van de politie om de openbare orde en veiligheid te bewaken en om misdaad op te sporen. Daar houden zich 50.000 mensen mee bezig. Daarnaast zijn er ook nog eens 30.000 beveiligingsambtenaren op dit terrein werkzaam. Deze laatste beschikken niet over de bevoegdheden van de politie, maar voeren voor een deel wel hetzelfde werk uit. Journalisten voorzien het publiek van informatie en binnen het kader van de rechtsstaat is het hun taak om de uitoefening van overheidsmacht te controleren. In Nederland zijn 13.000 mensen die zichzelf journalist noemen (hun aantal hangt van de definitie af wie men meerekent; zijn bijvoorbeeld *bloggers* wel of niet journalisten?)². De belangen die uit deze taakstellingen voortkomen lopen soms parallel (de politie deelt via de media mee wat er is gebeurd en wat het beleid zal zijn; berichtgeving kan helpen bij opsporing; verslaggevers worden door de politievoorlichter op een efficiënte manier van informatie voorzien enzovoort), maar soms zijn ze tegengesteld (journalisten lopen bij het bewaken van de orde bij grote evenementen in de weg; ze maken dingen zichtbaar die de politie liever verborgen had gehouden; de journalist wordt tegengehouden op de Plaats Delict om het politieonderzoek niet te schaden). In de laatste gevallen kan dit tot aanvaringen leiden. Om dit te voorkomen zijn de competenties van beide beroepsgroepen tegenover elkaar geregeld: er worden persoonsgebonden kaarten uitgegeven die de politie- en justitieverslaggevers ten tijde van rellen en calamiteiten en bij strafprocessen een soort garantie bieden voor meer

¹ De meest omvattende publicatie hierover is de masterthesis van Marjolein Odekerken uit 2009: *Rot op met die camera*, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht.

² Volgens eigen opgave van de vereniging is daarvan 70 % lid van de NVJ.

bewegingsvrijheid. Blijkens het voorkomen van aanvaringen voldoen die richtlijnen niet altijd. Wanneer het mis gaat, kan de journalist zijn beklag doen bij de beroepsvereniging en bij...de politie of justitie. Dat gebeurt lang niet altijd. En als men het doet, leidt dat vaak niet tot een bevredigende oplossing. Een enkele keer escaleert het.

Hoe vaak komt dit alles voor? Hoe ernstig is de mate waarin de vrijheid van de journalistiek daardoor wordt beperkt?

2. *Probleemstelling*

Het gaat om de vraag in hoeverre journalisten in de uitoefening van hun werk worden gehinderd door de politie en door beveiligingsambtenaren. We onderzoeken het feitelijk hinderen bij het journalistieke werk bij het optreden van de politie in openbare en semi-openbare ruimten (treinstations, voetbalstadions, luchthavens), bij grote evenementen en calamiteiten, bij strafrechtelijke onderzoeken van ernstige misdrijven en bij het voorlichten over dit alles.

In (3) leggen wij verantwoording af van onze bronnen en onze methode van gegevens verzamelen. Het gaat hier om een eerste kennismaking met het probleem en het onderzoek is zonder grote wetenschappelijke pretenties.

Hoe vaak komt dit dwarsbomen feitelijk voor? (4)

Welke vormen neemt het aan? (5)

Wat zijn de onmiddellijke en de diepere achtergronden van het hinderende optreden door politie en beveiligers? (6)

Ondernemen journalisten actie tegen zulke beperkingen, bij voorbeeld door aangifte te doen bij de politie en wat zijn hun ervaringen met de wijze waarop klachten worden afgedaan? (8)

En tenslotte de belangrijkste algemene vraag: in hoeverre wordt de journalistieke vrijheid direct of indirect (bij voorbeeld door preventieve zelfcensuur) beperkt? (9)

3. *Methoden van onderzoek*

De vragen worden onderzocht met behulp van materiaal dat uit vier onafhankelijke bronnen afkomstig is. Ten eerste houdt de NVJ incidenten bij. Zij maakt korte overzichtjes zoals dat van een gebeurtenis die zich zeer onlangs en nog tijdens het schrijven van deze onderzoeksnotitie voordeed.

‘In het weekend van 24 op 25 april 2010 wordt persfotograaf Kees Spruijt tijdens ongeregelde heden met Feyenoord-supporters op het Stadhuisplein in Rotterdam ruw door de politie behandeld. ‘Zonder sirenes en zonder te toeteren’ wordt hij van achteren door een politiebus aangereden. Hij houdt er een pijnlijke knie aan over. Spruijt heeft vergeefs melding gedaan van mishandeling. Bij de politie is niets over zijn aangifte bekend. Dat de fotograaf een perskaart kon tonen, maakte geen verschil’³.

Dergelijke berichten komen in de NVJ registratie per jaar enkele keren voor.

De tweede bron van informatie is het onderzoeksmateriaal dat wij vorig jaar hebben verzameld in het kader van het onderzoek naar buurtverzet tegen media-aandacht: *Rot op met die camera!* Bij de vraaggesprekken met journalisten en in de resultaten van een algemene enquête via de website van Villamedia, kwam als onverwachte klacht naar voren dat niet alleen boze buurtbewoners maar soms ook de politie hun het werken onmogelijk maakte. Dat kwam tientallen keren voor.

³ <http://www.villamedia.nl/nieuws/bericht/fotograaf-hardhandig-aangepakt/46631/>

Een zeer opvallend commentaar op de enquête was afkomstig van Wim Nottroth van *Cineac Noord TV Rotterdam*, die vaker aanvaringen met de politie had gehad. En: ‘Die ene keer in 2005 toen ik gearresteerd werd, heeft het zelfs in de *New York Times* gestaan’⁴.

Een andere journalist die anoniem wil blijven, vertelde: ‘De politie zei tegen mij: “als jij één ding schrijft dat ons niet bevalt, dan zeg ik tegen buurtbewoners dat jij een informant van de politie bent”. Dit was erg bedreigend als je nagaat dat de politie, de gemeente, de woningbouwvereniging en overige instanties organisaties zijn die een hele club achter zich hebben in tegenstelling tot een freelance journalist’.

De derde bron van informatie is in dit onderzoek het belangrijkste: een nieuwe Villamedia-enquête onder alle journalisten van de NVJ. Daarin wordt gevraagd aan te geven in welke hoedanigheid men als journalist werkt (verslaggever of fotograaf); voor welk type medium men werkt; of men wel eens door een handhaver van de openbare orde in de uitvoering van zijn werkzaamheden is belemmerd; zo ja: bij welk type gebeurtenis vond dit plaats?; heeft men er aangifte van gedaan?; indien niet: waarom niet?; en tenslotte: laat U zich in de uitoefening van Uw beroep beperken door dergelijke incidenten met handhavers van de openbare orde? In een open laatste vraag konden journalisten concrete incidenten beschrijven die zij hadden meegemaakt.

Een voorbeeld van het commentaar van een anonieme fotograaf: ‘Almere Centrum: een paar jaar terug. Het winkelcentrum kampte met instortingsgevaar. Ook al stond ik buiten de hekken, stevige beveiligers beloofde me vreselijke dingen aan te doen als ik zou fotograferen’. Een andere journalist: ‘Ik fotografeerde op straat in Amersfoort de arrestatie van drie vrouwen door wel tien politieagenten. Twee agenten stormden op me af, zwaaiden met een tas voor de camera, sommeerden me te legitimeren. Toen ik daarin terughoudend was, dreigden ze me in de cel te gooien. Ik heb me toen maar gelegitimeerd. Daarna wilden ze de foto zien. Dat heb ik geweigerd’.

Daarnaast zijn tien vraaggesprekken gehouden met journalisten.

We wilden, ten vierde, ook weten waarom en in welke situaties de politie het werk van journalisten belemmert. Ook al om een eenzijdig beeld te voorkomen, is op ons verzoek de eenvoudige enquête *Hinderlijk optreden van journalisten?! op de site van de (grootste) Nederlandse Politievakbond ACP website* geplaatst. Deze bestond uit niet meer dan één vraag: ‘Ben jij bij de uitoefening van je functie wel eens (of vaker) gehinderd door een journalist?’ Twaalf politiemensen hebben daarop gereageerd met een min of meer uitvoerige tekst.

Een voorbeeld. ‘Ik vroeg en vraag me nog steeds af wat het nut is dat de pers er met z’n neus bovenop staat. Controle kan toch ook achteraf en in strafzaken hebben wij de rechterlijke macht die het werk van de politie toetst. Natuurlijk zijn er situaties waarbij het belangrijk is dat het publiek direct geïnformeerd wordt. Denk aan rampen, rellen e.d. Maar in het gros van de gevallen kan dat ook best iets later. Dat er voorlichting gegeven moet worden is prima, maar moet daarvoor voor de voeten van onderzoekers worden gelopen? Persmensen willen als het even kan nog eerder de gegevens op het PD vastleggen dan onze eigen technische recherche. Ze lopen je in de wielen en frustreren het onderzoek’.

Eveneens zijn vijf vraaggesprekken met deze beroepsgroep gehouden.

4. Hoe vaak komt het voor?

Het is moeilijk om een concreet aantal te geven aangezien veel gevallen onbekend blijven. Met een term uit de criminologie: er is sprake van een *dark figure*.

⁴ http://www.nytimes.com/2004/11/14/weekinreview/14bawe.html?_r=1&pagewanted=all&position

Twee recente gevallen hebben enige aandacht getrokken. Onderzoeksjournalist Brenno de Winter werd op 7 augustus 2007 in Utrecht door de spoorwepolitie gedwongen een foto te wissen die hij zojuist op het station had gemaakt. Parlementair verslaggever Jos Heymans van RTL werd op 28 oktober 2009 hardhandig opzij gezet door een beveiliging van premier Balkenende die op dat moment geen verslaggevers te woord wilde staan.

Welke cijfers hebben we wel? Aan de enquête-oproep op de website Villamedia hebben niet minder dan 464 journalisten gehoor gegeven. Het probleem leeft.

257 van hen werken als redacteur of verslaggever en 205 werken als fotograaf, cameraman of camjo. 203 van de respondenten werken voor nationale media, 197 voor regionale media en 59 werken voor lokale media. Het merendeel (247), geeft aan zowel door politiemensen, beveiligers van de dienst DKDB als door particuliere beveiligers in de uitoefening van hun beroep belemmerd/gehinderd te zijn. Dat is 80 % van degenen die de moeite hebben genomen op onze vraag te reageren, maar dat zegt natuurlijk niet zoveel want waarom zou men de enquête invullen als er nooit iets gebeurd is? Onder degenen die invullen dat ze nooit iets hebben meegemaakt zijn journalisten die tot uiting willen brengen dat sommige van hun eigen collega's zich onnodig aan het politieoptreden ergeren. Bij 71 respondenten heeft het hinderen alleen door politiemensen plaats gevonden en bij 53 respondenten door private beveiligers. De door sommige respondenten geuite opvatting dat private beveiligers steviger en minder gecontroleerd op zouden treden, wordt door deze cijfers niet bevestigd. De frequentie van hinderen loopt uiteen van één enkele keer: 115 respondenten; meer dan één keer maar minder dan vijf keer: 133 respondenten; en vaker dan vijf keer: 128 journalisten. Vooral deze hoge frequentie bij journalisten die zich klaarblijkelijk vaak naar plaatsen begeven waarbij ze risico lopen, wijst op het bestaan van een aanmerkelijk probleem.

De meest ernstige belemmering/hindering vindt plaats bij een calamiteit (182 keer), door hinderen in een openbare of semi-openbare ruimte (treinstation, voetbalstadion, Schiphol; 156 keer en bij evenementen zoals Koninginnedag (89 keer). Hinderen bij het werken op en bij een Plaats Delict wordt 86 keer genoemd. De specifieke locaties waar dergelijke hinder plaatsvindt zijn: voetbalstadions, treinstations (vaak genoemd zijn Amsterdam en Utrecht Centraal Station), uitgaansgelegenheden, het Binnenhof, winkelcentra, gerechtsgebouwen, concertgelegenheden, de openbare weg (bij verkeersongevallen). Enkele specifieke voorvallen waar confrontaties hebben plaatsgevonden, zijn de ruiming op geitenbedrijven, de intocht van Olympische ploegen, het verschijnen van een buitenlandse filmster of een BN'er, Koninginnedag, het Parodie Overschie Festival, de Schipholcrash, de ontruiming van hennepwekerijen, de vuurwerkcramp in Enschede, de rechtszaak tegen Wilders, het ongeval van het AWAC toestel in Zuid-Limburg en tenslotte bij bijeenkomsten tijdens de verkiezingsavond.

5. De vormen van beperking

Ten eerste worden journalisten gehinderd door hen *fysiek de toegang te ontzeggen*. Ze krijgen het bevel te stoppen of er wordt hun verteld dat het afgeschermd territorium (met een lint bijvoorbeeld) ook voor hen ontoegankelijk is. Wanneer ze om opheldering vragen in gevallen waar de noodzaak niet duidelijk is, krijgen ze onduidelijke antwoorden: 'om veiligheidsredenen', 'om de hulpverleners niet in de weg te lopen' of om reden van 'privacy van de slachtoffers' (terwijl dit volgens hen helemaal geen taak van de politie is). Het tonen van de politiepaskaart maakt geen verschil. Dit wordt door verschillende politiemensen beaamd. 'Ondanks het feit dat tijdens de briefings (naar mijn mening) voldoende aandacht wordt besteed aan de persvrijheid, is het bij een aantal collega's nog steeds een probleem', erkent een chef van een wijkteam. Een verslaggever deelt ons mee dat hij al jaren lang geen politiepaskaart meer heeft aangevraagd, want hij heeft er eigenlijk nooit iets aan. Cameramensen merken dat de politie ten onrechte denkt dat het portretrecht ook geldt voor de openbare weg. Met politiemensen (in de hogere rangen) helpt het soms wel om bezwaar te maken, maar sommige journalisten houden vooral private beveiligers voor 'domme mensen'

waar geen zinnige discussie mee valt te voeren. ‘Die opereren volgens bevel is bevel en gedragen zich in hun uniformen alsof ze altijd gelijk hebben.’ Discussie heeft weinig zin en ze zien algemeen dat de politie en beveiligers één lijn trekken. Cameramensen vertellen dat het tegenwoordig ook niet meer vanzelfsprekend is om foto te maken in het openbaar, ‘het is eerder een vanzelfsprekendheid dat er niet meer gefotografeerd mag worden’.

Wanneer ze toch doorzetten of zich via een omtrekkende beweging toegang willen verschaffen, worden ze met sancties bedreigd, bijvoorbeeld door te zeggen: ‘dan neem ik je camera in beslag’ of ze worden op een andere manier geïntimideerd. Er worden in sommige gevallen ook feitelijk klappen uitgedeeld, men krijgt een peut met een elleboog, er wordt een hand voor de camera gehouden en er worden journalisten gearresteerd.

Een Vandaag-verslaggever Erik Bootsman: ‘Vervolgens voelde ik dat mijn camera uit mijn rechterhand werd getrokken. Ik kon op dat moment niet zien wie dat deed..... Ik heb dat niet kunnen zien omdat ik werd vastgehouden met mijn gezicht van het tumult afgewend. De agent had nog steeds mijn arm en wang vast’.

Journalisten vertellen dat zij deze situaties dan ook liever vermijden: ‘Afstand nemen, het heeft geen zin om in discussie te gaan’. Velen menen dat zij altijd aan het kortste eind trekken.

‘Als verslaggever heb je twee wapens als een autoriteit “ter plaatse problemen maakt”: de perskaart en het gesprek. Als beide geen resultaat boeken sta je met lege handen. Het moment is dan voorbij. Wellicht sta je in je recht maar daar heb je niets meer aan’.

Verder klagen sommige journalisten over de *willekeur* bij het optreden door politie en beveiligers. Van de ene agent mag je niet door, maar van de andere wel. Sommigen beklagen zich erover dat allerlei functionarissen wel doormogen, maar zij juist niet. Ook komt het voor dat andere collega’s en ‘echte ramptoeristen’ wel toegang tot het nieuws krijgen en zij niet. De tweede grote klacht is het (selectief) *achterhouden van informatie*. Sommige oudere journalisten die misschien een enigszins geromantiseerd beeld hebben van vroeger, zeggen dat zij destijds veel gemakkelijker toegang kregen tot de betrokken politiemensen zelf. Met de komst van de figuur van de professionele politievoorlichter sinds de jaren tachtig, is de situatie er volgens hen niet op vooruit gegaan. De afdeling communicatie verzwijgt soms informatie of weigert die desgevraagd te geven. Journalisten menen dat de politie zich verschuilt achter professionele voorlichters en bij voorkeur via email communiceert met de pers. ‘Agenten kennen je niet meer en vertrouwen je daardoor ook niet’. Het is volgens hen een vaste truc van voorlichters om (ondanks toezeggingen) niet terug te bellen of om dit zo laat te doen dat de informatie haar actualiteit heeft verloren - een bijzonder variant van ‘stilzittend bestuur’. De invoering van het C2000-communicatiesysteem die het onmogelijk maakt om de bewegingen van de politie van buitenaf te volgen, wordt tevens als een achteruitgang gezien.

Ook bij het achterhouden van informatie wordt over selectiviteit geklaagd. Er worden met bepaalde media vast afspraken gemaakt waarbij primeurs worden beloofd en sommigen hebben genoeg te nemen met minder mooi beeldmateriaal. In gesprekken met politievoorlichters lijken die in zulke selectiviteit inderdaad geen enkel bezwaar te zien. Een van hen vertelt: ‘We hebben een vast clubje ‘betrouwbare’ journalisten om ons heen verzameld, waardoor bepaalde spanningen minder aan de orde zijn’. Een ander: ‘We delen alles met enkele fatsoenlijke journalisten, die weten precies wat zij wel en niet moeten publiceren.’ Het moge duidelijk zijn dat de controlerende rol van de macht door de pers hiermee gemakkelijk in het gedrang komt. Men heeft de indruk dat politiemensen bepaalde verslaggevers gaan mijden juist omdat zij zich goed in een zaak hebben ingelezen: ‘Ze

vertrouwen je niet omdat je contact hebt met de advocaten van de verdachten. Dat bemoeilijkt de samenwerking’.

Sommige journalisten gaan zo ver dat ze vinden dat de politie zelf bij de voorziening van het nieuws een *regisserende rol* aanneemt. Dat loopt uiteen van het niet meewerken van de politie bij informatievoorziening tot het zelf rondsturen van persberichten. ‘Men zit op de stoel van de redactie. Er wordt bepaald op welk moment je een foto mag maken, van wie (niet van het slachtoffer dus) en alleen als zij het zeggen’. Een ander licht toe: ‘tijdens het spannende moment van de ruimingen van de geitenbedrijven heeft zich een dergelijke situatie voorgedaan. Als je daar iets anders had gewild, eigen insteek had willen kiezen, dan had je zo dergelijke problemen kunnen krijgen’.

Welke journalisten lopen tegen deze hindernissen aan? Het lijkt erop dat cameramensen, fotografen en camjo’s voornamelijk te maken krijgen met fysieke bedreiging en selectief toelaten en redacteuren of verslaggevers vaker met het achterhouden van informatie en het uit handen nemen van de regie. Cameramensen geven hier de volgende verklaring voor: doordat je met een camera in je hand staat, val je op en een draaiende camera lokt een directe agressieve houding uit. Politiemensen en beveiligers voelen zich geïntimideerd omdat hun persoon goed te zien zal zijn wanneer fotografen op zoek zijn naar een unieke plek om een incident in beeld te brengen. Verslaggevers vinden het optreden van voorlichters onnodig prudent en denken soms dat de politie bij het achterhouden van informatie iets te verbergen heeft.

6. Achtergronden

De onmiddellijke aanleiding van deze incidenten is wel duidelijk. Journalisten lopen de ordehandhavers en de onderzoekers van misdrijven voor de voeten. Ze zien misschien dingen die de politie liever verborgen zou houden. Ze tonen zich verbaasd en geïrriteerd over het feit dat verslaggevers en filmers soms eerder op locatie verschijnen dan de hulpverleners of zichzelf. Ze nemen waar hoe verbeterd sommige journalisten hun primeur najagen, spreken van achterklapjournalistiek en noemen hen ‘112-fotografen’, persmusketen, calamiteitencowboys, ramptoeristen, paparazzi, lijkenpikkers en hobbyisten. Daar is soms reden toe. Journalisten laten zich niet gemakkelijk wegsturen: ‘Je kunt makkelijker bij de redactie aankomen en zeggen ik ben gearresteerd en heb een nacht in de cel gezeten dan dat je weg hebt laten sturen.’ Er bestaan grote verschillen in kwaliteit van de journalistiek, lang niet alle reporters houden zich aan de regels van hun beroepscode. Hoor en wederhoor wordt niet altijd toegepast. Fotografen realiseren zich niet dat een foto van hun persoon in de krant het risico van represailles uit de bevolking op zou kunnen leveren en ook dat het hun carrière kan schaden. Ze tonen volgens een zegsman bij de politie onvoldoende respect voor het feit dat zij (de politie) aan hun beroepsgeheim zijn gebonden en niet alles kunnen zeggen. Zij zien dat journalisten hun toevlucht nemen tot andere methoden van materiaal verzamelen en daardoor raken ze de regie kwijt.

‘De politie wordt een steeds geslotener bolwerk, journalisten worden gezien als storende factor, als tegenstanders. Daardoor worden journalisten nog steeds gedwongen het nieuws op andere plaatsen te zoeken waardoor het standpunt van de politie minder aan de orde komt’. En relativerend: ‘Ik vind journalisten wel slim hoor, dan hebben we bijvoorbeeld een scherm neergezet om ze niets te laten zien, maar dan zie je opeens een journalist op het balkon van de buurman staan. Ja dan denk ik, ja als ik hen was geweest had ik het ook zo aangepakt. Er is altijd een slimme bij die opeens ergens op het dak tevoorschijn komt, ja dat zou ik ook doen’.

De diepere oorzaken van alle incidenten zijn de verharding van de omgangsvormen, de politieke polarisatie, de onbevangen benadering van autoriteiten in het algemeen, de toename

van het aantal nieuwsmedia, de grote concurrentie tussen hen, de daaruit voortvloeiende scoringsdrang en nog veel meer. Het is opmerkelijk dat wij bij beide partijen mogen noteren dat de machtsbalans tussen politie en pers in de loop van de laatste tien jaar of meer ten gunste van de ander is doorgeslagen. 'Journalisten zijn onwijs machtig', 'Ze bepalen ons imago op straat', 'Ze doen alsof jij in dienst bent van hun krant'. Dit staat tegenover dat de journalisten die zich beperkt zien in de uitoefening van hun werk, constateren hoe de politie zich permitteert om informatie achter te houden en met name het al eerder genoemde overnemen van de regie.

De betrekkingen tussen de politie en journalisten kunnen in veel gevallen natuurlijk coöperatief, hartelijk, respectvol of zakelijk-neutraal zijn, maar in dit onderzoeksverslag zoeken we welbewust naar het conflict die de incidenten kunnen verklaren. Welnu, de ervaringsdeskundigen van de media beschrijven de houding van de politie met de metafoor van de verdeel en heers-politiek. De echte voorlichtingsprofessionals van de politie beschrijven ons de omgang met de pers echter als een haat-liefdeverhouding en als het spelen van een spel.

'Journalisten durven minder goed door te vragen uit aarzeling dat dit hun (redelijk) goede band met de politie nadelig kan beïnvloeden.' 'Ze laten je graag naar hun pijpen dansen en spelen tegen beter weten in hun mooiweer-show. Ga je daarmee niet akkoord dan heb je een probleem'. 'Prima relatie met de politie hoor, maar we worden vaak uitgenodigd om mee te gaan naar bijvoorbeeld een ontruiming van een hennepkwekerij. Maar dan is het wel heel irritant dat de politie vervolgens alle verhalen wil lezen en ook de quotes die echt zo zijn gezegd, veranderd willen hebben. Lastig om mee om te gaan. Door te weigeren om verandering aan te brengen, zet ik de goede relatie op het spel.' Men zegt ons dat de politie wel graag 'off the record' dingen wil vertellen, maar die dat vervolgens intrekken als ze weten dat je het gaat publiceren. Dan is het gelijk: "als je dat doet, schaad je een vertrouwensrelatie", of 'de volgende keer zeggen we niks meer en ga je maar langs voorlichting'. Dat laatste geldt kennelijk als straf. Er wordt ook gevraagd voorlopig even niet te publiceren, 'In ruil voor vertragen van de verslaggeving worden primeurs beloofd'. 'Je bent volkomen afhankelijk en soms heb je het gevoel in dienst van de politie te werken'.

Een politievoorlichter: 'De pers is net een pitbull. Je kan hem eten geven, dan doet hij wat hij wil. Maar je kan hem ook geen eten geven, dan gaat hij scharrelen en bijt hij. Daarom is het verstandig om de pers te 'voeden' zodat ze doen wat wij willen. Zo houden de relatie goed en brengen zij naar buiten wat wij willen. Wij hebben zelfs een tijdje geleden een hele uitzending van SBS6 'geregisseerd'. De media dienen wij als middel te zien in plaats van als vijand'. De politie heeft er belang bij de pers niet van zich te vervreemden. 'Soms brengen ze nieuws dat we liever niet zien.... (maar dat is hun werk), op een ander moment blijken de belangen zo dicht bij elkaar te liggen dat mijn buurtagenten zonder moeite worden geïnterviewd over zaken. En dat levert weer informatie op uit het publiek' (Operationele Politiechef). Een ander: 'Er is altijd een haat-liefde-verhouding met de pers. De ene keer heb je de journalist hard nodig de andere keer..... Ik schroomde er niet voor om in bepaalde situaties dat ook duidelijk aan de 'persmuskieten' te laten weten' (oud-politieman).

7. Aangifte doen?

Over het officieel aanbrengen van klachten door journalisten kunnen we kort zijn: dat gebeurt weinig. Er wordt veel informeel afgedaan (een verhelderend gesprek) of via een bemiddelende interventie opgelost (liefst nog ter plaatse) en dat is te begrijpen van mensen die in hun werkzaamheden op lange termijn van elkaar afhankelijk zijn. 319 van de 464 journalisten die onze Villamedia-enquête invulden zeiden geen aangifte te doen of anderszins officieel melding te maken van het incident. Degenen die dit wel hebben gedaan (59), melden dat dit niets heeft opgeleverd. De antwoorden lijken erg op wat wij vorig jaar hebben gehoord over klachten bij hinderen door boze buurtbewoners. Het is op zichzelf al vreemd om de zaak aanhangig te maken bij de instantie tegen wie je klacht zich richt, er is geen anonieme aangifte mogelijk, 'je wordt toch niet serieus genomen', 'het heeft een averechts effect', 'ik doe het niet vanwege dreiging met juridische stappen', 'aangifte doen helpt niet: je hebt er weinig aan en het kost veel tijd', 'teveel rompslomp en te weinig resultaat'.

Desondanks zijn er gevallen bekend waar wel degelijk officieel is geklaagd. Fotograaf Menno Bausch heeft aangifte gedaan bij de politie nadat hij een aanvaring kreeg met een agent en zijn camera beschadigd raakte. Verslaggever Erik Bootsman deed aangifte van het wissen van videomateriaal en gewelddadig optreden. Het arrondissementsparket Amsterdam concludeerde in april 2010 dat de agenten fout zaten. Dit leidde niet tot een strafrechtelijke vervolging, de officier van justitie verzocht de korpsleiding om de betrokken agent disciplinair te straffen⁵. Eveneens heeft parlementair verslaggever Jos Heymans na het voorval met een beveiligiger een klacht ingediend bij de Rijksvoorlichtingsdienst en bij het Presidium van de Tweede Kamer. Jos Heymans was achteraf zeer te spreken over de ontvangen reactie: ‘De klacht is direct intern opgepakt door de Dienst Koninklijke Diplomatieke Beveiliging en er zijn vervolgens richtlijnen en werkwijzen opgesteld.’ We krijgen te horen dat er ook in andere situaties maatregelen worden genomen. Zo berichtte de Veiligheids Regio Utrecht in 2009 dat men na aantal officiële klachten van journalisten diverse maatregelen had genomen (er werd bij voorbeeld extra aandacht besteed aan de relatie tussen politie en journalisten in de Korpskrant en op het intranet; een e-mailbericht aan de Officieren van Dienst met informatie over rechten en plichten op Plaats Delict). En de NVJ heeft onlangs gesprekken gevoerd met de Vereniging Particuliere Beveiligingsorganisaties. Het onderwerp ‘geweld tegen journalisten’ is voor zover ons bekend is, nog in geen driehoek besproken, daarentegen wel het geweld tegen politie en werknemers met een publieke taak. Journalisten vallen niet onder de ‘afsprakenset’, maar er zijn door het OM wel strafmaatrichtlijnen opgesteld ter zake van misdrijven tegen journalisten wanneer het delict ter zake of gedurende de rechtmatige uitoefening van het beroep is gepleegd. De delictspecifieke factor ‘slachtoffer kwalificeert de strafmaat’ is in 2009 verhoogd. Het aantal basispunten gaat in zo’n geval niet zoals voorheen met 100% maar met 150% omhoog. In de praktijk betekent dit een verdubbeling van de strafeis.

Er wordt door journalisten wel openbaar geprotesteerd. De zender *Cineac Noord TV Rotterdam* houdt zich al enige tijd bezig met dit thema. Er is zelfs een speciale site opgericht waarop aanvaringen met politie worden gemeld⁶. En er zijn schriftelijke vragen gesteld aan het College van Burgemeesters en Wethouders door PvdA-gemeenteraadslid Bert Cremers over de vrijheid van nieuwsgaring van Cineac Noord⁷. Ook het televisieteam JDTV zoekt op initiatief van journalist Micha Kat voortdurend de openbare aandacht. Men zegt aanhoudend te worden geïntimideerd en het werken wordt hun onmogelijk gemaakt. Tenslotte besteedt de organisatie *Whe Are Change Holland* die zich sterk maakt om ‘de macht bij het volk terug te brengen’, er aandacht aan.⁸

8. Wordt de journalistieke vrijheid beperkt?

Tenslotte de vraag waar het in laatste instantie om gaat. Journalisten worden feitelijk in de uitoefening van hun werk beperkt door het optreden van politie en private beveiligers. Maar is het zo ernstig dat de persvrijheid wordt bedreigd? Er heeft een reeks incidenten plaats gevonden die algemeen bekend zijn geworden. Niet minder dan 247 respondenten in ons enquêteonderzoek antwoordt dat zij geweld of intimidatie van de kant van de politie en particuliere beveiligers hebben ondervonden en 128 daarvan is dat zelf vijf maal of vaker overkomen. En het meest zorgelijk: *194 journalisten beantwoorden onze vraag of zij zich daardoor heeft laten beperken in de uitoefening van hun beroep, bevestigend.*

⁵ <http://www.villamedia.nl/nieuws/bericht/geweld-tegen-cameraman-onrechtmatig/46167/>

⁶ <http://www.cineacnoord.tv/sub1/>

⁷ <http://www.cineacnoord.tv/pvda/index.htm>

⁸ <http://www.wacholland.org/nl/content/nederland>

Is dat nu veel of weinig? Deze vraag laat zich niet beantwoorden zonder een duidelijke maatstaf. Het mag natuurlijk nooit voorkomen, maar die eis is niet reëel. Ten opzichte van het grote aantal (gespannen) situaties waarin zo'n groot aantal beroepsbeoefenaren in de loop van een jaar met elkaar potentieel met elkaar in conflict kunnen geraken, is het misschien niet zoveel. We voegen daar aan toe dat verschillende gesprekspartners ook voorbeelden geven van hartelijke samenwerking en journalisten vertrouwden ons een enkele maal toe dat ze meer last hebben van het onhandige en ongemanierde optreden van hun eigen collega's dan van de politie.

Een vergelijking met de beperking van de persvrijheid door deze te vergelijken met andere landen of enige internationale maatstaf, is onmogelijk omdat we van zulk specifiek onderzoek elders niet afweten. Het is ook onmogelijk om de situatie te vergelijken met een vroeger tijdstip om te beoordelen of het is toegenomen (bijvoorbeeld 5, 10 of 20 jaar geleden) omdat dit onderzoek bij ons weten niet eerder is gedaan. Per saldo kan onze conclusie niet anders luiden dan nogal prozaïsch te constateren dat er inderdaad sprake is van een probleem.